

Neven Ušumović

Ukidajuća konstrukcija povijesti

Benjaminove "Povijesno-filozofijske teze" posljednji su njegov značajan filozofijski spis; bježeći kroz Francusku pred fašistima, okončao je život samoubojstvom na španjolskoj granici. Misli iznesene u tom spisu imaju za zadaću "da udalje od svijeta i njegovih napasti" i izvuku političku i svjetsku misao iz ruku konformističkih političara koji dozvoljavaju širenje fašističke moći predočavajući sebi povijest kao samoodvijajući napredak čovječanstva. Njegovo samoubojstvo zatvaranje je kruga pobune, osвете, mržnje protiv premoćne političke moći; svoju nemoć, strah od sramne smrti koja bi ga možda čekala, nije mogao podnijeti.

Socijaldemokratsko vulgariziranje marksističke misli, korumpiranost njegovog političkog djelovanja svoj krajnji izraz dostigli su u prihvatanju fašizma kao nužnog stadija povijesnog napretka. Socijaldemokratska predodžba povijesnog vremena odgovara onoj historističkoj¹ - vrijeme je tu prazni i homogeni napredak, odnosno, gledano sa strane historizma, nagomilavanje povijesnih činjenica po principu kauzalnosti bez upitanosti nad porijeklom tih činjenica i te kauzalnosti. Benjamin, slijedeći marksističku podjelu historijskih subjekata na vladajuće i potlačene, raskrinkava ovakav pristup povijesti kao konformističko "uživljavanje u pobjednika". Pravi historijski subjekt je proletarijat, pravi pristup povijesti je historijski materijalizam.

Osnovna, a neprihvatljiva, Benjaminova teza je da se sakralno prastanje čovječanstva može ponovo vratiti tek takvim djelovanjem koje bi profano povijesno stanje dovelo u iznimno stanje revolucije, a koja bi pak imala za zadatak ne ponovno uspostavljanje tog prvobitnog stanja (jer to može učiniti tek Mesija, duhovni subjekt), nego ukidanje povijesnog stanja. Neprihvatljive su dvije stvari: prvo - revolucija kao profano djelovanje koje profano stanje povijesti treba dovesti do ivice sakralnosti; drugo - odvajanje sakralnosti, istinske duhovnosti, od čovjekove prirode u viziji Mesije. Što se tiče prvog, neprihvatljive su: revolucija uopće, kao krajnji nasilni zahvat u društveni život, pa makar se opravdavala djelovanjem protiv nepravednog, kroz povijest tradiranog i modificiranog sistema političke i ekonomske moći nad društvenim životom; i zatim, predodžba revolucije kao

¹Misli se na historizam kao određeni "znanstveni" pravac u pristupu povijesti.

"raščišćivača" prostora za ponovni dolazak mesijanskog stanja - kada se historijski subjekt revolucije u svom djelovanju preko konstrukcije povijesne prošlosti kao povijesnog trenutka sadašnjosti uvijek pokazuje opijenim moću te konstrukcije, te poslije eventualne pobjede ostaje njezin odnosno svoj rob, odlažući stanje koje je trebao uspostaviti u budućnost utopije.

Time se revolucionarni historijski subjekt pokazuje još gorim od onog kojeg Benjamin napada pod likovima socijaldemokracije i historizma. Dok se potonji odlikuju melankoličnom tromošću srca, nemoćnim utapanjem u projicirani, svemoćni, samoodvijajući tok povijesti, i time jednako odlažu uspostavu istinskog stanja u beskonačnu budućnost, revolucionarni historijski subjekt svoje nasilje i "diktaturu proletarijata" opravdava kao nužni stupanj ka budućem stanju sreće. Konstrukcija prošlosti, koja se opravdavala sadašnjošću trenutka revolucionarnog djelovanja, dobijanjem na moći uspostavom "diktature proletarijata" postaje okoštala laž, baza novog, perfidnog sistema političke vladavine. Paradigma povijesnog vremena nije više sat, nego kalendar, vrijeme s armaturom, s praznicima kroz koje se očituju naglasci revolucionarne konstrukcije povijesti.

Prava predodžba povijesti, po Benjaminu, nije lanac zbivanja koji napreduje u beskonačnost, nego "jedna jedina katastrofa". Ovako se povijest vidi s krajnje pozicije na koju Benjamin želi stati - pozicije anđela koji donosi poruku spasa. Spas je teološka riječ za uspostavu sakralnog prastanja. "Iskon je cilj", citira Benjamin Krausa, ali pri kraju svog spisa ispravlja: iskon nije cilj nego kraj povijesti. Revolucija vodi kraju, ali njen cilj je uspostava najvišeg profanog stanja, stanja sreće. Tek takvo stanje može biti posvećeno Mesijinim dolaskom koji donosi spas. Kroz prošlost se tradira slaba mesijanska snaga; svako novo pokoljenje nasljeđuje je kao obavezu. Obaveza je: učiniti kraj s katastrofom, osloboditi čovječanstvo. Povijesnom toku suprotstavlja se "konstrukcija", u stvari struktura koja leži u osnovi stanja sreće, a bljesne u onome tko živi "vrijeme sadašnje" najvišim intenzitetom. Ta struktura osnova je zgušnjavanja povijesnog vremena u monadu, osnova tradiranja slabe mesijanske snage koja leži u njoj kao sjena. Konstrukcija pod navodnicima, zato što je taj Benjaminov pojam u opreci s onim što se misli pod "vremenom sadašnjim". Struktura stanja sreće se ne konstruira, nego joj se prepušta da bi se djelovalo. Jer osnova te strukture nije povijesna nego sakralna. Ona je očitovanje duha u prirodi. To i jest osnova mogućeg dolaska Mesije. Stanje sreće je, kaže Benjamin, vječnost smiraja, totalna prolaznost u svjetovnosti, kojoj na duhovnoj strani odgovara besmrtnost "unutrašnjeg pojedinog čovjeka" koji ulazi u božje carstvo. Ta struktura dakle može bljesnuti samo u čovjeku čije "vrijeme sadašnje" jest stanje smiraja, a ne stanje akcije, ne povijesno stanje. Ali, Benjamin ni ne misli

da čovjek može u "vremenu sadašnjem" izaći iz povijesnog stanja i zato koristi riječ konstrukcija, zato poziva na ukidajuću akciju povijesnog toka. "Vrijeme sadašnje" je vrijeme koje se stalno ponavljalo kroz povijest u svojoj strukturiranosti, njega ne odlikuje smiraj nego opasnost u kojoj se traži ukinuće izvora opasnosti, a taj izvor je vladajuća klasa, politički subjekt katastrofe. Historijski revolucionarni subjekt u svome vremenu prepoznaje dakle ovu strukturu i konstruira prošlost po njoj. Ona je prolaz iz povijesnog vremena u vrijeme prirode; iz povijesti u život. Čivot u svojoj čistoći, s obzirom na čovjeka, drugi je izraz za sreću, a čistoća je preduvjet za objavu duha, duhovnog carstva.

Pojam sakralnosti tako se s jedne strane podudara s njegovim osnovnim značenjem carstva istine odnosno duha, a s druge strane ne, jer oduzima mogućnost čovjeku za istinsko duhovno djelovanje i duh upravo želi odvojiti od čovjeka. Čovjekova najviša mogućnost je nasilna revolucionarna djelatnost, koja izvlači ono najviše, tradirano ljudsko, konstrukcijom prošlosti iz "vremena sadašnjeg" za vječnu, sretnu budućnost: to je djelatnost ukidanja povijesti.

Vrijednost ovog Benjaminovog spisa nalazim kako u njegovom okretu tradiciji i obvezujućoj prošlosti čovječanstva nasuprot kultu novog i budućeg Moderne, tako i u - ma koliko to u nedosežnost bilo postavljeno - buđenju zapretenih vizija čistoće života, prirode te besmrtnog carstva duha. Nedosežnost je projekcija nemoći u kojoj se našao europski čovjek (ne samo) XX. stoljeća, ali to ne znači da metoda svjetske politike treba biti nihilizam, kako na kraju tvrdi Benjamin. I da se povijest može razriješiti samo preko revolucionarnog historijskog subjekta. Benjaminovo viđenje kraja povijesti naizgled se poklapa s apokaliptičkim krajem svijeta, naizgled, jer subjekti se razlikuju. Čovjekova odluka da se dovede kraju povijesti ne može se podudarati s božjom odlukom o kraju svijeta. Benjaminove teze kao da su usmjerene k tome da potaknu čovjeka da sve dovede do apokalipse revolucionarnim nihilizmom. Smije li se i Benjaminu pripisati ressentiment, osvetnička nemoć koja se grize u potrazi za sredstvima moći?

Smatram da put nije u zasijecajućem historijskom subjektu, nego u (samo)spoznaji silnica koje stvrđnjavaju čovjeka u historijski subjekt, u njihovom razrješivanju kroz odustajanje od historijskog djelovanja i u oslobađanju za onu moć koja njeguje i uzdiže život, a koja nije van čovjeka nego u njemu, kao što svjedoče velike knjige i djela baštine.